

УДК: 378-022.332+37.091.113+347.56

Лідія Володимирівна Вознюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітнього менеджменту,
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
вул. Свердлова, 70, м. Дніпропетровськ, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються проблеми розвитку професійної надійності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, а також ролі професійної компетентності менеджера освіти у підвищенні якості роботи навчального закладу. Розкрито зміст компетентнісного підходу в управлінні загальноосвітньою школою. Обґрунтовано взаємозв'язок професійної компетентності менеджера освіти та неперервної освіти. Розкрито сутність поняття «людинознавча компетентність» менеджера освіти і виявлено особливості такого управління.

Ключові слова: професійна надійність, професійна компетентність менеджера освіти, освітній менеджмент, неперервна освіта.

Інтеграція України в європейський та світовий соціокультурний та економічний простір, перехід до інформаційного суспільства вимагає нових підходів до розвитку та становлення професійної надійності керівника загальноосвітнього навчального закладу як основи його професійної компетентності. Важливу роль при цьому відіграє система неперервної освіти основним завданням якої є забезпечення умов для постійного підвищення кваліфікації менеджерів освіти, їх професійної надійності, інтелектуального та загальнокультурного зростання. Особливо це стосується керівників загальноосвітніх навчальних закладів, які суттєво впливають на трансформаційні зміни в організації сучасної шкільної освіти.

Дослідження проблем розвитку та становлення професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів в системі неперервної освіти відображено у працях вітчизняних дослідників Н.М. Бібік, Г. В. Єльнікової, В. В. Олійника, Н. І. Клокар, В. І. Маслова, Н. Г. Протасової, Т. М. Сорочан, Т. І. Сущенко, М. І. Романенка. Аналіз наукових джерел свідчить, що в Україні достатньо розроблено концептуальні засади неперервної освіти, досліджено систему підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів [4, с. 7]. Однак поза увагою дослідників залишились проблеми розвитку професійної надійності менеджерів освіти у системі неперервної освіти.

Нова парадигма професійного розвитку, що базується на основних принципах неперервної освіти, зокрема: науковості, системності, цілісності, гнучкості, прогностичності, інноваційності – призводить до зміни форм і методів професійного зростання, урізноманітнення систем підвищення кваліфікації та збільшення значущості процесів самоосвіти. У контексті дослідження неперервна освіта виступає важливою передумовою розвитку професійної надійності спеціаліста, що забезпечується засобами освітнього простору відкритого типу, спрямованого на задоволення професійних потреб і запитів особистості менеджера освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що поняття «професійна надійність» пов'язується насамперед з безпомилковим виконанням людиною покладених на неї професійних обов'язків [3, с. 5]. З погляду інженерної психології, «надійність» визначено як здатність виконувати потрібні функції із заданою точністю, в межах заданого проміжку часу в конкретних умовах діяльності. Трактують це поняття і як якість людини, що характеризується здатністю безвідмовно виконувати діяльність протягом певного терміну часу при заданих умовах; або як здатністю зберігати потрібну якість у встановлених умовах протягом заданого часу. Таким чином, поняття «професійна надійність менеджера освіти» характеризує одну із складових професійної компетентності керівника, його здатність вирішувати проблеми як ситуативного, так і стратегічного характеру, приймати правильні управлінські рішення.

На нашу думку, професійна надійність менеджера освіти є системоутворювальним чинником його професійної компетентності. Компетентнісний підхід визначає одну з важливих складових якості сучасної освіти, тому поняття «компетентність в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом» розглядається нами як високий рівень знань, умінь та здатностей менеджера освіти за допомогою функціональних можливостей управлінської підсистеми забезпечувати ефективне управління шкільною організацією.

До основних чинників, які суттєво впливають на зміни у вимогах до професійної компетентності, вчені відносять:

- Зміни в суспільному житті і характері праці.
- Вплив технологій.
- Нове розуміння характеру навчальної діяльності.
- Потреба у більшій персоналізації та інноваціях.
- Зростаючий міжнародний вимір життя і праці.

Аналіз наукових джерел свідчить, що професійна компетентність розглядається науковцями як певний рівень інтегрування знань, умінь, навичок, досвіду та особистих якостей менеджера освіти, який забезпечує ефективність та якість виконуваної ним

професійної діяльності [5, с. 9]. Функціонально-діяльнісний підхід дозволяє представити професійну компетентність як єдність теоретичної та практичної готовності керівника до здійснення його професійної діяльності. У цьому контексті професійна надійність менеджера освіти характеризується високим рівнем самоефективності.

Провідна ідея Концепції самоефективності базується на вмінні людей усвідомлювати свої здібності та вибудовувати поведінку, яка б відповідала специфічній задачі або ситуації. Отже, самоефективність є важливою особистісною характеристикою, яка проявляється у почутті власної компетентності та ефективності, а також у вірі у власні можливості щодо виконання поставлених перед менеджерами освіти основних завдань. Важливе значення відіграє самоефективність у період розвитку та становлення професійної надійності, адже віра у власну ефективність та компетентність полегшує адаптацію до нових вимог неперервного навчання, сприяє розкриттю здібностей та можливостей особистості, підвищує його мотивацію, допомагає досягненню мети.

До важливих підходів у розвитку та становленні професійної надійності менеджера освіти можна віднести синергетичний або цілісний підхід. Так, одні з перших вітчизняних дослідників впливу синергетики на управлінські внутрішкільні системи Л. М. Ващенко, Г. В. Єльнікова, Л. М. Калініна, Н. М. Острроверхова розглядають синергетичний підхід як новий спосіб мислення в організації процесів управління школою, пов'язаний з уявленнями про самоорганізацію, саморозвиток педагогічних і управлінських систем, що ґрунтується на законах синергетики і є спільним як для хімічних, фізичних, так і для соціальних систем [6]. У теорії та практиці неперервної освіти синергетичний підхід дозволяє розглядати процес розвитку професійної надійності керівника загальноосвітнього навчального закладу як нелінійний процес виявлення нерозкритих чи недостатньо розгорнутих станів і механізмів самоуправління; як прогнозування саморозвитку діяльності суб'єктів управління. Такий підхід дозволяє виділити важливі ознаки самоосвіти шкільних менеджерів (адаптивність, цілеспрямованість, взаємоузгодженість особистісних та професійних цілей, інноваційність, методичну рефлексію).

Важливою ознакою компетентісного управління, на думку науковців, є здатність керівника згуртовувати педагогічний колектив, реалізовувати особистісно орієнтований підхід до кожного учасника навчально-виховного процесу, сприяти гармонізації міжособистісних стосунків. У контексті дослідження професійну компетентність представлено як сукупність професійно важливих компетентностей менеджера освіти, які допомагають йому ефективно здійснювати управлінську діяльність. Поряд з комунікативною, інформаційною, розумовою, соціальною, методологічною виділяємо людинознавчу

компетентність як суттєву складову професійної діяльності керівника.

Поняття «людинознавча компетентність» глибоко розкрито у дослідженнях В. М. Шепеля [9]. Автор зауважує, якщо термін «компетентність» включає наявність знань, досвіду та вмінь, які необхідні для професійного виконання посадових повноважень, то поняття «людинознавча компетентність» набагато ширше. Воно включає теоретико-прикладну підготовку менеджера до використання систематизованих та адаптованих до управлінської діяльності знань. Діапазон користі людинознавчої компетентності визначається й тим, що завдяки їй можлива повноцінна самореалізація менеджером своїх особистісно-ділових якостей та досягнення найкращих професійних результатів. Основу людинознавчої компетентності складає вміння працювати з людьми, добре розбиратися у формальних і неформальних відносинах, створювати позитивний морально-психологічний клімат, поважати людську особистість.

Важливу роль у становленні людинознавчої компетентності керівника навчального закладу відіграють світогляд, орієнтація на духовні цінності, моральність, що складають цінності управління і є основою нової концепції внутрішкільного управління. При цьому суттєве значення має моральність, яку розуміємо і як особистісні якості керівника (гідність, щирість, совість, чесність) і як його професійну етику (справедливість у ставленні до себе та оточуючих, відповідальність, толерантність, доброзичливість). Отже, духовні цінності, моральні якості керівника, його світоглядні позиції впливають на зміст управлінської діяльності і суттєво характеризують його професійну надійність.

Ефективне лідерство у системі шкільної освіти є одним із важливих показників професійної надійності шкільного менеджера. Серед важливих ознак професіоналізму керівника школи, зокрема знання та розуміння природи управлінської праці та процесів менеджменту, знання посадових та функціональних обов'язків менеджера освіти, вміння використовувати ІКТ та інші засоби комунікацій, необхідних у процесі управлінської праці, здатність до самооцінки, вміння робити правильні висновки, автодидактика, та володіння мистецтвом налагодження зовнішніх зв'язків є одними з пріоритетних.

Однією з характерних ознак такої компетентності є демократичний стиль управління, що характеризується демократичними принципами в керівництві школою. Стиль визначає рівень культури управлінської діяльності, цілеспрямованість управлінських дій, впливає на прийняття управлінського рішення і служить важливим показником людинознавчої компетентності менеджера освіти. Проте аналіз практики управління школою свідчить, що у значній кількості керівників переважає авторитарний стиль управління.

Практика управління школою дає змогу стверджувати, що принципи партнерства, взаємодії,

діалогу, толерантності, спільних ціннісних орієнтирів, виражених цілей сприяє уникненню кризових явищ в управлінні та забезпечує професійну надійність керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Багатоаспектність функцій і завдань сучасної неперервної освіти дає можливість швидко реагувати на соціально-економічні, технологічні зміни в суспільстві та забезпечувати професійну надійність менеджерів шкільної освіти засобами відкритого освітнього простору.

Таким чином теорія і практика сучасного освітнього менеджменту дозволяє дійти висновку про пряму кореляцію між наявністю професійної надійності та функціональною ефективністю керівників загальноосвітніх навчальних закладів, успішністю їхнього саморозвитку, професійним зростанням, що забезпечується взаємоузгодженістю дій інститутів, центрів післядипломної освіти та самоосвітою педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті [Електронний ресурс] / І.Д. Бех. Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/component/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
4. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – К. : Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 380 с.
5. Гириловська І. В. Інноваційна технологія підвищення якості управління розвитком освіти / І. В. Гириловська // Професійно-технічна освіта. – 2011. – № 3. – С. 23–24.
6. Єльнікова Г. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців / Г. В. Єльнікова// Збірник наук.праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна № 21 (2015) – С. 42–51
7. Лопушанська Г. Місія освітнього менеджменту й технологія його впровадження / Г. Лопушанська // Освіта і управління. – 2012. – № 2–3. – С. 45–54.
8. Мурована Н. Розвиток інноваційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в умовах післядипломної освіти: наукові засади / Н. Мурована // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 98–105.
9. Шепель В. М. Человековедческая компетентность менеджера. Управленческая антропология. – М.: Народное образование, 1999. – 432 с.

*Лидия Владимировна Вознюк,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры образовательного менеджмента,
Днепропетровский областной институт последипломного педагогического образования,
ул. Свердлова, 70, м. Днепропетровск, Украина*

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАДЕЖНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье исследуется актуальная проблема становления профессиональной надежности руководителя общеобразовательного учебного заведения в системе непрерывного образования. Выяснена основная задача системы непрерывного образования, а именно обеспечение условий для постоянного повышения квалификации менеджеров образования, их профессиональной надежности, интеллектуального и общекультурного роста. Представлены научные исследования по вопросам развития и становления профессиональной компетентности руководителей общеобразовательных учебных заведений в системе непрерывного образования. Предложено собственное определение понятия «профессиональная надежность менеджера образования». Определено, что одной из составляющих характеристик профессиональной компетентности руководителя общеобразовательного учебного заведения является его профессиональная надежность.

В период развития и становления профессиональной надежности важное значение приобретает самоеффективность менеджеров образования. Самоеффективность представляет собой важную личностную характеристику, которая проявляется в чувстве собственной компетентности и эффективности, а также в вере в собственные возможности по выполнению поставленных перед менеджерами образования основных задач. К основным подходам в формировании профессиональной надежности менеджера образования можно отнести синергетический или целостный подход. Такой подход позволяет выделить важные признаки самообразования школьников менеджеров (адаптивность, целеустремленность, согласование личностных и профессиональных целей, инновационность, методическую рефлексию). Наряду с коммуникативной, информационной, умственной, социальной, методологической выделено «человековедческую компетентность» как важную составляющую профессиональной деятельности руководителя. Основу

«человековедческой компетентности» составляет умение работать с людьми, хорошо разбираться в формальных и неформальных отношениях, создавать положительный морально-психологический климат, уважать человеческую личность. Выявлено, что духовные ценности, моральные качества руководителя общеобразовательного учебного заведения, его мировоззренческие позиции влияют на содержание управленческой деятельности и существенно характеризуют его профессиональную надежность.

К важным показателям профессиональной надежности руководителя общеобразовательного учебного заведения относят эффективное лидерство. Практика управления школой позволяет утверждать, что принципы партнерства, взаимодействия, диалога, толерантности, общих ценностных ориентиров, взвешенных целей способствуют, тому чтобы избежать кризисные явления в управлении и обеспечивают профессиональную надежность руководителя общеобразовательного учебного заведения.

Итак, теория и практика современного образовательного менеджмента позволяет сделать вывод о прямой корреляции между наличием профессиональной надежности и функциональной эффективностью руководителей общеобразовательных учебных заведений, успешностью их саморазвития, профессиональным ростом, что обеспечивается согласованность действий институтов, центров последипломного образования и самообразованием педагогов.

Ключевые слова: профессиональная надежность, профессиональная компетентность менеджера образования, образовательный менеджмент, непрерывное образование.

*Lidiya Vladimirovna Voznyuk,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Faculty of Educational Management,
Dnipropetrovsk Regional Institute of
Postgraduate Education,
70, Sverdlova Str., Dnipropetrovsk, Ukraine*

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL RELIABILITY OF THE HEADS OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

The article deals with the topical problem of formation of professional reliability of the heads of general education institutions in the system of continuous education. The main aim of the system of continuous education, to be more precise, the conditions for continuous professional development of managers of education, their professional reliability, intellectual and general cultural growth have been found out. Scientific research concerning the development and formation of professional competence of the heads of general education institutions in the system of continuous education has been represented. The author's definition of the concept "professional reliability of the manager of education" has been offered. It has been determined that one of the constituting characteristics of professional competence of the heads of general education institutions is his professional reliability.

During the development and formation of professional reliability self-efficiency of managers of education becomes particularly important. Self-efficiency is an important personal characteristic that manifests itself in a feeling of competence and efficiency, as well as faith in one's own opportunities in solving the main tasks set for managers of education. The synergetic and holistic approaches to the formation of professional reliability of the manager of education have been found to be very important ones. The human nature-targeted competence has been singled out as an essential component of professional activity of the manager alongside with the communicative, information, intellectual, social and methodological competences. The basis of the human nature-targeted competence is represented by the ability to work with people, be well-versed in the formal and informal relationships, create positive moral and psychological climate, respect the human personality. It has been found out that cultural wealth, moral qualities of the head of a general education institution, his / her world outlooks influence the content of a management activity and significantly characterizes his / her professional reliability.

An effective leadership is one of important indicators of professional reliability of the heads of general education institutions. Practice of school management allows us to claim that the principles of partnership, interactions, dialogue, tolerance, common value orientations, and reasonable purposes contribute into the avoidance of crisis phenomena in management and provides professional reliability of the head of a general education institution.

Thus, the theory and practice of modern educational management presupposes a direct correlation between the presence of professional reliability and functional efficiency of heads of general education institutions, success of their self-development, professional growth, which ensures consistency between the actions of institutions, centers of post-qualifying education and self-education of teachers.

Key words: professional reliability, professional competence of the manager of education, heads of general education institutions, continuous education.

Подано до редакції: 16.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 02.08.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор З. Н. Курлянд